

TEGEN DE NORM IN

Tijd zal ons leren, zo heet het nieuwe project van Romana Vrede over de verzetshelden tijdens het kolonialisme. Inspirerende verhalen die niet in de geschiedenisboeken staan, maar zeker het kennen waard zijn. *Opzij* praat met haar over het excuus van de Nederlandse regering voor het slavernijverleden, diversiteit in de media en *the big 5-0*.

TEKST MARLEEN HOGENDOORN

‘De lach van One-Tété Lokay echoot door de heuvels: je bent nooit alleen als je werkelijk vrij bent.’

Precies vijf geleden sprak ik je voor het laatst. Je speelde toen in *Oresteia*. Is er sindsdien veel gebeurd?

“Wow, waar moet ik beginnen? Privé is er veel veranderd. Mijn zoon Charlie (hij heeft autisme – MH) is nu twintig jaar oud en net het huis uit. Daarvoor deelde ik de zorg voor hem met zijn vader. Mijn moeder is overleden, dat was heel verdrietig. Maar ik ben ook vijftig geworden. Ik heb geregisseerd, een boek geschreven en veel gewerkt. En dat gebeurde allemaal tijdens corona.”

Vijftig jaar, wat een mooie leeftijd!

“Eindelijk volwassen. Dus meer Romana, zoals ik als kind altijd al was. Maar nu *unapologetic* en tegelijkertijd milder en liever. Het was fijn om vijftig te worden. Mijn vriendinnen organiseerden een groot feest voor me, dat was echt fantastisch. Iemand zei: ‘Heeft Romana alleen maar mooie mensen uitgenodigd of zo?’ Omdat iedereen zo vol was, met een *big smile* en dansend binnenkwam. Ik heb ook echt zulke mooie dingen gedaan, het is best een tof en vol leven tot nu toe. Op naar de volgende vijftig.”

Hoe is het, nu je zoon uit huis is?

“Ik had verwacht dat ik veel meer ruimte en tijd zou hebben, maar ik ben nog steeds heel moe. Ik zit het liefst in mijn vrije tijd gewoon thuis op de bank. Het zal misschien ook wel de leeftijd zijn. Ik wil na deze voorstelling een jaar stoppen bij Het Nationale Theater, zodat ik niet fulltime aan het werk ben. Zo ontstaan er weer nieuwe dingen.”

Je noemde jezelf destijds in ons gesprek een ‘normverbreder’. Ben je dat nog steeds?

“Zeker. Als het gaat om sekse, gender, kleur, verhalen die we vertellen in het theater, hoe we kijken naar ons verleden, dan kijk ik altijd naar wat er nog meer achter zit. Ik vind het belangrijk dat er meer mensen van kleur op bepaalde posities komen. Er moet een grote noodzaak gevoeld worden door bedrijven of instellingen om dat te doen, maar ook om het vol te houden. In het algemeen voelen witte bedrijven dat niet. Ze denken meer: o, dat zou tof zijn. Maar ze houden niet op met bestaan als bijvoorbeeld de redactie van een krant helemaal wit is. Dus de urgentie is er niet. Een quotum in het bedrijfsleven zou een goed idee zijn, het werkt ook voor vrouwen op topfuncties. Dan maar forceren.”

Ik heb het idee dat het qua diversiteit in de media wel wat beter gaat. Het kan natuurlijk altijd nog beter.

“Oh, *to be young in this age*. Ik zou graag nu veertien jaar willen zijn. Als je

ziet welke actrices er spelen in films en series, welke kunstenaars, theatermakers, poppen en kinderboeken er zijn. Ariël de kleine zeemeermin is nu zwart, Viola Davis speelt *The Women King*. Op allerlei vlakken gaat het steeds beter. De jongeren doen hun ogen open en zien mensen die op henzelf lijken.”

Jij hebt daar mede voor gezorgd.

“Ik ben er ook echt trots op dat ik, samen met duizenden anderen uiteraard, daar een bijdrage aan heb kunnen leveren. En ook alle stappen daarvoor hè, want het kwam niet zo uit het niets. Gloria Wekker bijvoorbeeld is al sinds de jaren zestig bezig. Dat zijn de schouders waar ik op sta. Eerst waren het er vier of vijf en nu honderden of duizenden. Mensen durven zich meer uit te spreken. Het kwartje is meer gevallen. Als we vroeger een panel met vijf witte mannen zagen, dan namen we dat zo aan. Nu spreken we ons ertegen uit.”

Hoe ben je met *Tijd zal ons leren* begonnen?

“Het begon met de moord op George Floyd, een man die werd vermoord vanwege zijn huidskleur. En toen overleed mijn moeder. De pandemie woedde rond. Ik zat binnen met een puber met uitbarstingen, die niet begreep wat anderhalve meter afstand was, en die ik niet alleen kon laten. Ik voelde me zo buitengesloten. Met Het Nationale Theater wilden we doorspelen, desnoods voor maar twee personen. Ze wilden klassieke stukken spelen. Ik zei: Nee, dat kan ik niet. Ik kan niet zomaar een stuk spelen, het moet ergens over gaan. Over de wervelwind van alle gebeurtenissen die me hebben beïnvloed te gaan zoeken naar de helden van de slavernij. De vergeten verhalen van de verzetshelden die niet in de geschiedenisboeken staan. Ik wilde de focus leggen op de mensen die in verzet kwamen tegen de norm.”

Je hebt toen 127 verhalen geschreven.

“Het zijn orale overleveringen,

mythes, sprookjes en liederen. Je vindt er waarschijnlijk wel een paar regels over terug in de archieven, maar daar heb ik niet echt gezocht, want die zijn geschreven door witte mensen met een bepaalde bril op. Het was geen wetenschappelijk onderzoek, maar mijn kunstproject. In de archieven staat bijvoorbeeld over iemand dat hij doodging, in de orale overleveringen werd er gezegd dat zijn lichaam wegvloog toen hij in brand werd gestoken. Welk verhaal moet ik geloven? Ik geloof dat van de orale overlevering. Het viel me verder op dat er veel verhalen over vrouwen zijn. Het blijkt dus dat aan de vooravond van een opstand op een plantage een ritueel werd geleid door vrouwen.”

Heb je een voorbeeld van zo’n verhaal?

“One-Tété Lokay was een meisje. Ze woonde op een plantage op Sint-Maarten, althans, daar was ze tot slaaf gemaakt en verplicht te leven. Ze vluchtte van de onderdrukking, weg van de mannen die beweerden dat zij hun eigendom is. Die vrijheid vond ze, maar Sint-Maarten had geen oerwoud waar je je kon verstoppen. Ze werd gevonden en teruggevoerd naar de plantage. Het was in die tijd gebruikelijk het lichaam van een rebel te verminken, als straf en ook om anderen af te schrikken. Toen hebben

ze een van haar borsten eraf gehakt. Vandaar haar naam. Toen haar borst was geheeld, is ze weer gevlucht. En toen werd ze niet meer gevonden. De kans is klein dat ze het heeft overleefd, maar dat vertelt de overlevering niet. Haar geest leeft voort. Ze lacht nog steeds. Haar lach echoot door de heuvels: je bent nooit alleen als je werkelijk vrij bent. De grond is je familie.”

Hoe was het om die verhalen te lezen en te verwerken tot jouw project?

“Die verhalen maakte ik thuis in een tijd van rouw, verdriet, onbegrip en onzekerheid. Ze gaven houvast in een lastige tijd waarin alles leek te tuimelen. Ik haal kracht uit de verhalen. Waarom kennen we ze niet? Deze mensen vochten tegen de norm, waar ze vierhonderd jaar in leefden. Ze hadden kunnen je denken dat het zo hoort, dat het normaal is, maar toch kwamen ze in verzet. Ze dachten: ook al is dit de norm, dit vind ik niet normaal. Dat geeft hoop.”

Mensen weten nu van het slavernijverleden, je hoeft tegenwoordig niet meer uit te leggen wat Ketikoti betekent, er was een excuus en het herdenkingsjaar gaat nu van start. Hoe heb jij dit beleefd?

“Het deed me meer dan ik zou willen. Niet mijn pijn, maar de pijn van mijn voorouders wordt gezien. Ik kom uit Suriname, het zit in mijn geschiedenis. Er werd niet over gesproken door mijn moeder en mijn familie. Het deed te veel pijn, het was te vers. Nu merk je dat mijn generatie en de generaties na mij erover te durven te praten. Het is te vergelijken met de slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog”

Wat ga je na de voorstelling doen in je vrije jaar?

“Ik wil gaan reizen. Naar Suriname, Japan, Senegal. Ik ga alleen, maar mensen kunnen aanhaken. Ik ga liever niet alleen op reis, dat vind ik eng. Ik weet niet of meer mensen met mijn huidskleur dat hebben, maar het is voor mij minder vanzelfsprekend om een winkel binnen te lopen, of een hotel. In het buitenland, maar ook hier in Nederland. Reizen met zijn tweeën is ook fijner, een zonsopgang is immers mooier met iemand erbij. Ik ga verder schrijven aan een tv-programma. En wie weet ontstaat er verder nog wel iets nieuws.”

Tijd zal ons leren is van donderdag 29 juni tot en met zaterdag 8 juli te zien in de Koninklijke Schouwburg in Den Haag.

Tijdens de repetitie van *Tijd zal ons leren*!

FOTO SHARON JANE D